

Gedeeld opvoederschap, een groots gebaar!

_ Annet van Zon

Mulock Houer-lezing 2018

_ Colofon

© 2018 Nederlands Jeugdinstituut / Defence for Children

De Mulock Houwer-lezing is tot stand is gekomen met ondersteuning van Pro Juventute en de Canon Zorg voor Jeugd.

Auteur Annet van Zon

Fotografie (omslag) Suzanne Valkenburg Fotografie

Vormgeving Punt Grafisch Ontwerp

Huisstijl Designink.nl

Woord vooraf

In de Mulock Houwer-lezing 2018 breekt Annet van Zon een lans voor het gedeeld opvoederschap als paradigma in de pleegzorg. Wanneer thuis opgroeien om welke reden dan ook onmogelijk is, kunnen pleegouders een uitkomst bieden. Dat doen zij bij voorkeur in een omgeving die zoveel mogelijk aansluit op de thuisomgeving van het kind, en zoveel mogelijk samen met de ouders. Door gedeeld opvoederschap kan de wereld van pleegkinderen heel gehouden worden. En wanneer dat lukt, is er een wereld gewonnen.

Annet van Zon

_ Voorzitter Raad van Bestuur bij Entrea Lindenhout, instelling voor jeugd & opvoedhulp en speciaal onderwijs. Ze studeerde orthopedagogiek in Utrecht en was onder meer werkzaam in de zorg voor jongeren met een verstandelijke beperking, ondersteuning aan alleenstaande minderjarige asielzoekers en in de jeugdzorg.

Een brief voor Moederdag, gemaakt door een jongen van 9. Hij neemt hem in een envelop mee naar huis en zegt tegen zijn pleegmoeder: 'Kijk, voor Moederdag, op school gemaakt.' Ontroerd wil zij de envelop in ontvangst nemen, maar de jongen zegt: 'Nee, niet voor jou, voor mama!' De jongen ziet zijn moeder eens in de drie maanden een uurtje op een bankje in het park. Begeleid bezoek, een geheime pleegzorgplaatsing en vier uur per jaar contact met zijn moeder. Er zijn redenen geweest en afwegingen gemaakt die leidden tot de situatie van de jongen vandaag, liefdevol opgenomen en geaard in het pleeggezin, weg uit de rafelige werkelijkheid daarvoor. Een situatie waarin het contact met zijn moeder bestaat uit vier ontmoetingen per jaar, op het bankje in het park.

Mijn lezing vandaag gaat over deze jongen en de gemiddeld twintigduizend andere jongens en meisjes die wonen in een pleeggezin. Soms is dat een gezin dat zij al kennen, bij oom en tante of opa en oma. Even zo vaak is dat een vreemd gezin, met onbekende mensen, waar ze gaan wonen voor korte of lange tijd.

'Supergewone mensen' die huis en hart openstellen voor deze kinderen en daarmee iets tamelijk ongewoons doen: het kind van een ander koesteren en opvoeden tegen de klippen van zijn gekwetste leven op.

Kinderen die hun moeder misschien maar vier uur per jaar zien, maar haar alle dagen in hun hart hebben. Een pleegkind zit nooit alleen bij het pleeggezin op de bank, maar heeft zijn vader en moeder, zijn familie en vriendjes, de geuren en kleuren, smaken en tonen van toen en hiervoor, altijd bij zich in hart en ziel.

Dat maakt het supergewone superbijzonder.

Mijn verhaal vandaag gaat over een kind dat in het midden staat, en over het met elkaar opvoeden van dit kind. Over gedeeld opvoederschap als paradigma in de pleegzorg en de condities waaronder dit mogelijk kan worden. Is het haalbaar of een illusie? En wiens belang wordt er gediend?

Mijn perspectief: een caleidoscoop van verhalen die het leven van kinderen kleuren

Ik ben geen wetenschapper, al drong mijn vader erop aan dat ik ooit zou promoveren; nou pap, deze lezing voelt een beetje alsof! Ik ben geen hulpverlener en geen pleegmoeder. Wel ben ik kind in mijn eigen familiegeschiedenis, en ben ik moeder, moeder-achtige en oma in de familiegeschiedenissen van onze kinderen en kleinkinderen.

Mijn rol in de jeugdhulp is die van bestuurder, zoals Mulock Houwer directeur was.

Mijn bijdrage en verantwoordelijkheid voel ik in het bieden van perspectief en continuïteit voor de missie van Entrea Lindenhout, organisatie voor jeugdhulp en speciaal onderwijs in (vooral) Gelderland: de maatschappelijke opdracht om kinderen, jongeren en hun ouders te helpen wanneer het bij de opvoeding en bij het opgroeien echt ingewikkeld wordt.

De focus ligt steeds op de kinderen die het betreft, hun ouders en allen die een rol van betekenis spelen in hun leven. Het middel dat we inzetten is het vakmanschap en de professionaliteit van medewerkers, die vanuit een stevige alliantie met kinderen en ouders samenwerken aan oplossingen. Het middel is ook de schat aan pleegouders en gezins-huisouders die een liefdevol thuis bieden aan heel veel kinderen. Zij zijn het die gedeeld opvoederschap in de praktijk waarmaken.

Wat ik doe: toekomst creëren, continuïteit realiseren, de boel in gang zetten en bij elkaar houden.

De richting daarbij wordt gekleurd door de verhalen van velen: kinderen, ouders, pleegouders en collega's. De narratieven zijn mijn kompas, omdat ze de gelaagdheid van de werkelijkheid zichtbaar maken en tezamen een caleidoscopisch beeld opleveren van die werkelijkheid.

Die beelden, de multidimensionaliteit ervan en de diepte van de betekenissen die ermee worden onthuld, behoeden ons voor simpele oordelen en oplossingen en bieden bescherming tegen de wantrouwe kilte van het Angelsaksische denken.

Een fair tarief voor pleegzorg wordt dan veel meer dan een bikkelhard uit-onderhandelde productcode; het staat voor de waarde die de samenleving hecht aan het goed terecht laten komen van kwetsbare kinderen.

Mulock Houwer en pleegzorg

Daniël Quirijn Robert Mulock Houwer (1903-1985) behoorde tot de groep die een eeuw geleden verdedigde dat opvoeding in een pleeggezin meestal de voorkeur verdient boven opvoeding in een instelling. Hij wilde ouders van kinderen die in een gesticht zaten, bij de zorg en opvoeding betrekken. Hij was voorstander van co-educatie, misschien wel datgene wat we vandaag 'gedeeld opvoederschap' noemen (aangehaald uit Van Lieshout, 2011: 40-41). Wat ik bijzonder vind, is dat Mulock Houwer ervaringsdeskundige is op het gebied van de jeugdzorg en met name ook de pleegzorg.

In 1917 werd hij op 14-jarige leeftijd wees. Hij woonde toen in België, ten tijde van de Eerste Wereldoorlog, en werd naar Nederland gesmokkeld. Hij verbleef in wat wij nu netwerk-pleeggezinnen noemen: bij een oom en toen deze overleed bij een tante van moederszijde. De familie van vaderszijde haalde hem hier weg, omdat zij het werk dat hij moest doen te zwaar voor hem vonden. Daan Mulock Houwer werd in het Doorgangshuis van Opvoedingsmaatschappij Zandbergen geplaatst; een voorziening van waaruit wezen in pleeggezinnen werden geplaatst. De pleegzorgplaatsingen mislukten doordat Daan een 'moeilijke jongen' was. Later zou Mulock Houwer directeur worden van Maatschappij Zandbergen (Van Lieshout, 2011).

Pleegzorg in ontwikkeling: van overgenomen naar gedelegeerd opvoederschap

De geschiedenis van de pleegzorg gaat heel ver terug, lang voordat het pleegzorg heette. Bekend is dat de Romeinen hun kinderen soms achterlieten op speciale plaatsen wanneer zij niet voor hen konden zorgen, een soort babyluikjes. Deze kinderen, de *alumni*, werden opgenomen in andere gezinnen, die plek voor hen hadden. Vanaf de Middeleeuwen werden vondelingen en wezen onder de hoede van kerken of de burgerij geplaatst in vondelingenhuisen en weeshuizen (Boswell, 1988).

Deze praktijk ging door tot in de negentiende eeuw. Het discours over de 'gezinsverpleging' versus de 'gestichtsverpleging' werd in die tijd voluit gevoerd, en Mulock Houwer nam daar in de twintigste eeuw krachtig stelling over in: 'kinderen horen thuis, of zo thuis mogelijk' zou denk ik een uitspraak van hem kunnen zijn geweest.

Belangrijke redenen voor het achterlaten van kinderen waren armoede, ziekte en oorlog. De opgenomen kinderen werkten in hun nieuwe omgeving mee in de bedrijven en in de huishouding. Eind negentiende eeuw ontstonden er initiatieven om de pleegzorg of gezinsverpleging te organiseren. In 1874 werd door de Dokkumer predikant Scheltema de Maatschappij tot Opvoeding van Wezen in het Huisgezin opgericht, die jaarlijks een subsidie ontving van de Vereniging in het belang der Wezenverpleging, ook door Scheltema opgericht. Hier werd de grondslag gelegd voor wat uiteindelijk Maatschappij Zandbergen is geworden, het huidige Youké.

In de twintigste eeuw kwam er een nieuwe categorie kinderen bij: zij die vanwege de kinderbeschermingswetten uit kommervolle omstandigheden werden gehaald. Verwaarlozing en mishandeling werden aanleiding om in te grijpen. Er ontstonden voogdij-instellingen en het aantal kinderen dat in tehuizen werd opgenomen nam toe ten opzichte van het aantal kinderen dat in een pleeggezin werd geplaatst. Er was geen gestructureerde en georganiseerde begeleiding of financiële ondersteuning van de pleeggezinnen voorhanden, er waren nauwelijks deskundigheidseisen en er werd geen onderzoek gedaan naar de motivatie van mensen om pleegouder te willen worden.

Ongetwijfeld is er veel goed gegaan, maar door de onderzoeken naar seksueel geweld in de jeugdzorg door commissie Samson (gepubliceerd 2012) en geweld in de jeugdzorg door commissie De Winter (ingesteld 2016) weten we dat er ook heel veel mis is gegaan in de pleeggezinnen.

In 1983 verscheen de Regeringsnota *Pleegzorg in perspectief*, die wel beschouwd wordt als het fundament onder de huidige professionalisering van de pleegzorg.

Pleegzorg, een bijzondere professie

De professionalisering van de pleegzorg kreeg een stevige impuls door de verankering in wet- en regelgeving in de opvolgende Jeugdwetten van 1989, 2005 en de huidige wet uit 2015. Er werden visies geformuleerd, er werd wetenschappelijk onderzoek gedaan en er werden kwaliteitsnormen geïntroduceerd. De begeleiding van pleegouders verliep professioneler en werd als functie toegevoegd aan het functiegebouw van de jeugdzorg. Er werd een opleidingstraject voor aspirant-pleegouders opgezet en de medezeggenschap in de organisaties werd belegd bij Raden voor Pleegouders. Er is een wettelijk gefundeerd vergoedingensysteem ontwikkeld om pleegouders tegemoet te komen in de kosten die zij maken om hun pleegkinderen te onderhouden, te laten ontwikkelen en op te voeden.

In 1991 werden de begrippen *perspectiefzoekende* en *perspectiefbiedende* pleegzorg geïntroduceerd, de voorlopers van de huidige *hulpverleningsvariant* en *opvoedingsvariant* in de pleegzorg.

Kort gezegd gaat het er bij de eerste variant – de hulpverleningsvariant – om het mogelijk te maken dat kinderen naar huis kunnen terugkeren. Bij de opvoedingsvariant gaat het om langdurige pleegzorgplaatsingen. In principe start pleegzorg altijd met de hulpverleningsvariant, tenzij vanaf het begin duidelijk is dat terug naar huis geen reële optie is. De overgang van de hulpverleningsvariant naar een langer verblijf in het pleeggezin is een zwaarwichtig besluit, het zogeheten Opvoedbesluit.

Centraal thema in de professionalisering van de pleegzorg is de *matching*: het vinden van het juiste pleeggezin bij de unieke vraag en achtergrond van een kind.

Met deze professionalisering is iets bijzonders aan de hand. Het hart van de pleegzorg wordt gevormd door de ruim 18.000 pleeggezinners waar de kinderen wonen. Dit zijn de 'supergewone mensen' waar men het in de laatste wervingscampagne terecht over heeft. Het hart van de geprofessionaliseerde pleegzorg bestaat uit de niet-professionele pleegouders, en dit gegeven is van grote waarde. Het maakt op een diep niveau mogelijk dat kinderen en jongeren ergens zo gewoon mogelijk kunnen wonen, tijdelijk of voor langere tijd. Je komt als kind niet terecht in een systeem of organisatiestructuur, maar in de unieke woon- en leefwereld van een gezin. De huidige minister van VWS, Hugo de Jonge, heeft pleegzorg tot een van de speerpunten van zijn beleid gemaakt. In het Actieplan Pleegzorg (VWS, 2017) is de actielijn 'versterken van de kracht van pleegouders' opgenomen. Ik zie het programma dat hieruit aan het ontstaan is blij tegemoet: het bevestigt het belang van krachtig pleegouderschap voor het geluk van kinderen én positioneert pleegouders sterker in het waarmaken van de bedoeling van een pleegzorgplaatsing. Pleegouders staan voor heel wat uitdagingen:

- een veilig en leuk 'thuis' bieden en een betekenisvolle (opvoed)relatie aangaan met het kind 'van iemand anders';
- loyaliteitskenmerken herkennen en erkennen, van het pleegkind, van de 'eigen' kinderen, van zichzelf, van de ouders;
- met de ouders samenwerken in de opvoeding;
- samenwerken met een keur aan professionals, van de pleeggezinbegeleider en de (gezins)voogd, tot therapeuten en de juf van school;
- goed voor zichzelf blijven zorgen en grip houden op de eigen ontwikkeling.

Rechten, belangen en verlangens van kinderen

In 2004 is door drie internationale non-gouvernementele organisaties het initiatief genomen tot het Europese project *Quality for Children* (Q4C). Dit initiatief hield onder meer in dat er kwaliteitsstandaarden ontwikkeld werden voor de zorg aan kinderen die niet thuis kunnen wonen, en die daardoor in een pleeggezin of een residentiële groep wonen. Het bijzondere van deze standaarden is dat ze door de kinderen en jongeren zelf zijn geformuleerd. Aan de totstandkoming van de standaarden hebben vertegenwoordigers uit 32 landen meegedaan, waaronder Nederland. Voor in het boek *Kwaliteitsstandaarden Jeugdzorg (Q4C)* dat in dit kader verscheen, staat een citaat van een 17-jarige jongen die in een pleeggezin woont (Van Beek & Rutjes, 2009):

Criteria bedenken is niet zo moeilijk, de vraag is hoe je de jeugdzorg zover krijgt dat zij eraan gaan voldoen. De problemen liggen meer bij de uitvoering van de standaarden dan bij de standaarden op zich.

En zo is het maar net. Tegelijkertijd is het een oproep om ons te blijven inspannen er wel aan te voldoen.

Beschouwing van de standaarden laat in één oogopslag zien dat jeugdigen bijzonder veel belang hechten aan de verbinding met hun familie, naast de gewenste duidelijkheid, openheid en het belang van continuïteit. Voorafgaand aan de kwaliteitsstandaarden is de eerste regel:

Alles is erop gericht om uithuisplaatsing te voorkomen; ik woon het liefst thuis of bij familie of bekenden!

In het *Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind* is in artikel 3 te lezen (na de definitie van een kind in artikel 1 en het uitgangspunt van non-discriminatie in artikel 2):

Bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.

En in artikel 7 staat geschreven:

Het kind wordt onmiddellijk na de geboorte ingeschreven en heeft vanaf de geboorte recht op een naam, het recht een nationaliteit te verwerven en, voor zover mogelijk, het recht zijn of haar ouders te kennen en door hen te worden verzorgd.

En in artikel 18 staat samengevat:

*De ouders zijn de eerstverantwoordelijken voor de opvoeding en de ontwikkeling van hun kind, een verantwoordelijkheid die zij gezamenlijk uitoefenen en waarbij het belang van het kind hun allereerste zorg is (basic concern).
De overheid zal al het mogelijke doen om de erkenning van deze verantwoordelijkheid te verzekeren en zal aan ouders passende bijstand verlenen in de uitoefening van hun opvoedingsverantwoordelijkheid.*

Deze *trias pedagogica* (Willems, 2004), de pedagogische driehoek tussen kind, ouders en overheid, als fundament onder een groeizaam opvoedklimaat voor kinderen, dat is wat mij hier voor ogen staat.

Het verhaal van vandaag gaat ook hierover: het belang van het kind en de eerbiediging van het belang van de rol van de ouders daarbij. Tegelijkertijd is de invulling van de ouderrol verankerd in de kinderrechten: wat je met je kinderen doet en op hoofdlijnen hoe je dat doet wordt gekaderd door de rechten van het kind.

Het is vervolgens de rol van de overheid om hier passende bijstand in te verlenen. Jan Willems, voormalig hoogleraar Kinderrechten aan de Vrije Universiteit Amsterdam, constateert keer op keer dat de overheid hierin nalatig is: in plaats van zorgen voor passende bijstand in de vorm

van al dan niet verplichte ouderschapseducatie, grijpt de overheid in met kindbescherming achteraf, als het leed geschied is en kinderen mishandeld of verwaarloosd zijn, of anderszins ernstig geleden hebben onder de omstandigheden van hun onkundige en niet-voorbereide ouders (Willems, 2004; 2018).

Je kunt hier van alles vinden: ouderschapslessen, opvoedscholing... Maar hij heeft wel een punt. Er is zoveel kennis over wat goed en wat slecht is voor kinderen, die niet algemeen gedeeld en als vanzelfsprekend overal bekendgemaakt wordt.

In een eerdere Mulock Houwer-lezing, *Broodje Pastrami* door Carla van Os, is het model aangehaald dat ontwikkeld is door Margrite Kalverboer en Elianne Zijlstra: het Best Interests of the Child-model (Kalverboer & Zijlstra, 2006). Zijlstra heeft een vragenlijst ontwikkeld op basis van dit model, de BIC-Q. Deze vragenlijst kan gebruikt worden bij de verschillende (juridische) besluitvormingsprocedures waarin de belangen van kinderen een rol spelen. Met deze uitwerking is een norm ontwikkeld voor het toepassen van het begrip 'het belang van het kind' in het Nederlands recht in relatie tot het recht op ontwikkeling.

De vragenlijst is onderzocht bij vluchtelingenkinderen en wordt vooral in die context gebruikt. In mijn ogen is toepassing van dit instrument met name in de pleegzorg een prachtige aanvulling. Het model bevat veertien condities die voorwaardelijk zijn voor de ontwikkeling van een kind, en aangemerkt kunnen worden als 'in diens belang, in the best interest'.

Van deze condities zijn er zeven binnen het gezin nodig: verzorging, veiligheid, affectie, ondersteunende structuur, voorbeeldgedrag, interesse en continuïteit. De andere zeven condities moeten om het gezin heen aanwezig zijn: veilige leefomgeving, respect, sociaal netwerk, onderwijs en cultuur, omgang met leeftijdsgenoten, voorbeeldgedrag in de samenleving, en toekomstperspectief.

Hier ligt een andere rol voor de overheid weggelegd om kinderrechten te respecteren: het realiseren van goede omstandigheden waarin gezinnen verkeren, zoals inkomen, huisvesting, veilige buurten, goed onderwijs en cultuur. Wanneer we echt willen dat kinderen het thuis fijn hebben en daar goed kunnen opgroeien, dan moeten de omstandigheden waarin dat gebeurt goed zijn.

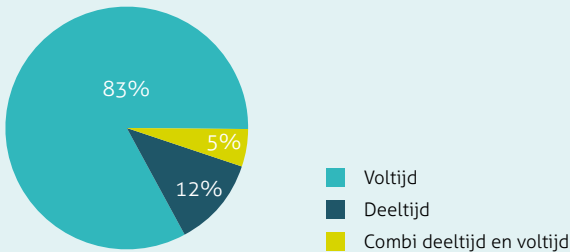
Wellicht kunnen dit 'In het belang van het kind'-model en deze vragenlijst ook bij belangrijke beslissingen in de aanloop naar of tijdens een pleegzorgplaatsing gebruikt worden om tot goede afweging te komen, in het belang van het kind.

Pleegzorg in Nederland, enkele cijfers en trends

Grafiek 1: Totaal aantal pleegkinderen op peildatum 31 december 2000 - 2017

Grafiek 2: Instroom jeugdigen in pleegzorg in 2017, naar soort(en) opvang

Grafiek 3: Vrijwillig of jeugdbescherming

Bron: Factsheet Pleegzorg 2017, Pleegzorg Nederland (juni 2018)

- In 2017 hebben ruim 23.000 kinderen gebruikgemaakt van pleegzorg. Dat is een toename van 700 kinderen in vergelijking met 2016. Het betreft met name een toename van kort verblijf.
- Op peildatum 31 december 2017 woonden ruim 18.000 kinderen bij pleegouders. Dit aantal is de afgelopen vier jaar nagenoeg gelijk gebleven.
- Er is sprake van een toename van het aantal pleegzorgplaatsingen waar ouders vrijwillig aan meewerken in plaats van dat de rechter beslist (toename van 16%).
- Een kleine helft van de plaatsingen (46%) betreft netwerkpleegzorg. Voor de overige plaatsingen is gebruikgemaakt van een zogeheten bestandspleeggezin (uit het bestand van een pleegzorgorganisatie).
- Van de nieuwe pleegzorgplaatsingen is: 83% voltijdpleegzorg, 12% deeltijdpleegzorg en 5% een combinatie van deeltijd- en voltijdpleegzorg.
- In 2017 zijn ruim 2.600 pleegouders gestopt; een kleine 1.500 van hen was netwerkpleegouder. Dat is iets meer dan de helft (= 57%).
- Tarieven waarvoor gemeenten pleegzorg inkopen en administratieve lasten blijven een knelpunt.
- Positief is dat de samenwerking met gemeenten steeds beter van de grond komt en succesvol is. Voorbeeld daarvan is de actie 'Doneer je schoolhek', waarbij aan schoolhekkenspandoeken werden bevestigd die uitnodigden tot gesprek over en interesse in pleegzorg. Die actie werd door veel gemeenten omarmd. Hierdoor steeg de belangstelling om pleegouder te willen worden.
- In 2017 hebben aanzienlijk meer mensen informatie over pleegzorg opgevraagd dan het jaar ervoor: ruim 11.400 belangstellenden. Het leidde tot de inschrijving van 2.647 nieuwe pleeggezinnen.

(bron: Pleegzorg Nederland, 2018)

Transformatie: van overgenomen opvoederschap via gedelegeerd opvoederschap naar gedeeld opvoederschap

In vroeger tijden, maar soms ook nog heden ten dage, was er nauwelijks sprake van samenwerking met de ouders van de kinderen, in welke vorm dan ook. Het werd zelfs heilzaam gevonden om de kinderen in de eerste periode van de plaatsing geen contact meer te laten hebben met hun ouders, zodat ze zich konden hechten aan hun nieuwe ouders, de pleegouders. Ook daarna was er vaak slechts sporadisch contact tussen ouders en kind. De pleegzorg was als het ware een vorm van overgenomen opvoederschap; de rol en positie van de ouders als opvoeders was daarbij slechts marginaal.

Eind vorige eeuw werd de samenwerking met ouders gezien als heel belangrijk, maar ook heel ingewikkeld (Goessens, 2017). Er waren destijds nog niet veel methodische handvatten beschikbaar om deze samenwerking vorm te geven. Tegelijkertijd ontstond er rond de

eeuwwisseling nadrukkelijk aandacht voor de ontwikkeling en versterking van de ambulante jeugdzorg: hulp thuis zodat uithuisplaatsing voorkomen kan worden.

Echter, zodra de uithuisplaatsing dan toch onvermijdelijk is, verschuift de methodische aandacht naar het pleeggezin of de groep waar het kind verblijft. De verworven positie van ouders blijft in de pedagogische visies wel bestaan, maar slechts vertaald in 'dat het belangrijk is dat ouders bij de hulp betrokken worden' (Goessens). Betrokken worden bij je eigen kind is iets anders dan als gelijkwaardige onderdeel uitmaken van de opvoeding van en hulpverlening aan het kind.

Gedelegeerd opvoederschap

In de periode 2005-2015 werd de hulpverlening aan ouders van uithuisgeplaatste kinderen steeds belangrijker. De insteek was om het mogelijk te maken dat het kind weer naar huis terug kon keren. Met ouders werd gewerkt aan het vergroten van hun opvoedvaardigheden en het versterken van hun weerbaarheid, zodat zij het hoofd kunnen bieden aan tegenslag, en zelf voor oplossingen kunnen kiezen die stabiliteit bevorderen.

In de jeugdzorg en in de kindbescherming wordt de kracht van 'empowerment' ontdekt en methodisch vertaald. Door te werken met socialenetwerkstrategieën, met Eigen Kracht-conferenties en Familienetwerkberaden werd sterk gefocust op de groot-familie die een verantwoordelijkheid heeft voor haar kinderen. *Signs of Safety*, de oplossingsgerichte benadering van veiligheidsvraagstukken in de opvoeding van kinderen, werd de basis voor vernieuwing van de jeugdbescherming én voor verdieping van de ambulante gezinsbegeleiding.

In de pleegzorg wordt in Limburg *Prima Pleegzorg* ontwikkeld, tegenwoordig de *Limburgse Pleegzorg* geheten. Riet van Portengen over *Prima Pleegzorg*:

Ik ben altijd een pleitbezorger geweest van netwerkpleegzorg. Waarom een kind dat voor korte of langere tijd niet bij de ouders kan wonen verplaatsten naar een wildvreemde omgeving? [...] Het is toch veel beter om in het eigen netwerk van dat kind te zoeken naar een pleeggezin. Bij familie of goede vrienden. Niets ten nadele overigens van de bestandspleegouders die er zijn als opvang nodig is, helemaal niet. [...] Pleegouders zijn zo belangrijk. En ze worden zo onderschat. Alsof het gemakkelijk is om een kind dat toch het een en ander heeft meegemaakt onderdak te bieden. In de pleegzorg moet de vraag van het kind centraal staan. [...] Maar pleegzorg is veel meer. Het gaat ook om samenwerken met de ouders van het kind, hun familie en sociaal netwerk. In het plan Prima Pleegzorg is dat één van de speerpunten. [...] Pleegouderschap is aanvullend op de rol van ouders, geen overname. Dat is ook het grote verschil met vroeger: niet [de instellingen] bepalen, nee alle betrokken partijen doen dat samen. Maar vooral ook met de ouders. Zij zijn samen eigenaren van het probleem, maar ook van de oplossing. Een mentale omslag van jewelste. (Riet Portengen in Cortenraad, 2011)

Het gedachtegoed van *Prima Pleegzorg* gaf een stevige impuls aan de netwerkpleegzorg en aan het vormgeven van de samenwerking tussen ouders en pleegouders.

Een andere impuls in het verstevigen van deze samenwerking met ouders ontstond in Gelderland, in het model van de *Integrale Gelderse Pleegzorg*, waarin de ouders van de kinderen een centrale plaats innemen, naast de pleegouders en uiteraard de kinderen.

Dit model geeft vorm en inhoud aan een vraaggerichte pleegzorg, die continuïteit biedt aan kinderen die (tijdelijk) niet in het eigen gezin kunnen opgroeien en waarvoor een pleeggezin als het beste alternatief wordt gezien.

Continuïteit betekent dat kinderen die eenmaal in een pleeggezin geplaatst zijn, daar kunnen blijven wonen zolang als nodig is (stabiliteit van plaatsing). Kinderen moeten zich in het pleeggezin op alle ontwikkelingsgebieden verder kunnen vormen (doorgaande ontwikkeling van het kind). Om te zorgen voor een stabiele plaatsing en doorgaande ontwikkeling van het kind moet de match tussen kind, ouders en pleeggezin optimaal zijn.

Door flexibilisering van het zorgaanbod en continue afstemming, ontstaat begeleiding op maat: meer indien nodig, minder als het kan. (Damen et al., 2010)

Kenmerkend voor de vernieuwing in de pleegzorg is dat het samenspel tussen alle actoren om het kind heen centraal komt te staan. In plaats van overgenomen opvoederschap is sprake van gedelegeerd opvoederschap. De ouders zijn voor korte of lange tijd niet in staat om zelf het opvoederschap vorm te geven, maar zij blijven de ouders van hun kinderen. De opvoeding is gedelegeerd aan anderen.

Noties over opvoederschap en ouderschap

Broos ouderschap

Op een congres ter ere van het 12,5-jarig bestaan van de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling, in oktober 2011, spraken onder anderen professor doctor Herman Baartman en professor doctor Peter Adriaenssens. In hun bijdragen benadrukten zij de complexiteit en kwetsbaarheid van het werken met ouders en kinderen met wie het behoorlijk mis is gegaan. Beiden zeiden, kort samengevat, dat in de jeugdzorg *complexiteit ons vak is, discontinuïteit in wat we aantreffen de regel is en dat de kwaliteit van de afwegingen meer bepalend voor succesvolle hulp is dan de uitkomst of het besluit*. Baartman spreekt van 'broos ouderschap', en de kwetsbaarheid van ouders in het besef dat zij tekortschieten, de gêne die daarover bestaat en de schaamte die gevoeld wordt.

Op een congres bij Lindenhout in Arnhem in december 2012, zei Herman Baartman: *Onze hoofdtaak is niet het redden van kinderen, maar het helpen van ouders om de ouder te worden die ze willen zijn.*

Baartman spreekt daar overigens ook over de broosheid van de professional die zich geconfronteerd ziet met voornoemde complexiteit en die hem angst inboezemt; professionals *moeten kunnen verdragen dat zij het onzienbare zien: een ouder die zich ellendig gedraagt en waar zij ellendige maatregelen tegenover moeten stellen* (Baartman, congres Lindenhout). Deze noties zijn belangrijk in de doorontwikkeling van de pleegzorg, in het bijzonder waar het de versterking van de opvoedkracht van ouders betreft om kinderen terug te kunnen plaatsen, of te komen tot het besluit dat het kind beter in het pleeggezin kan blijven.

Over gehechtheid

Een belangrijk thema in de pleegzorg is 'gehechtheid van kinderen', met name als het erom gaat te beoordelen of het kind beter langdurig in het pleeggezin moet blijven wonen. Maar ook bij terugkeer naar huis doet de vraag zich voor wat het voor een kind betekent om afscheid te moeten nemen van de pleegouders bij wie hij korte of langere tijd gewoond heeft.

Gehechtheid is van levensbelang voor alle jonge en opgroeiende kinderen. Gehechtheid is de aangeboren neiging van een kind om bij spanning, angst en verdriet steun te zoeken bij iemand die sterker is, een volwassene die hem kan helpen en troosten. Zolang het kind niet op eigen benen kan staan, heeft hij een volwassene nodig om te overleven (Juffer, 2010).

Gehechtheid is evolutionair bepaald: doordat ieder kind hulpeloos ter wereld komt, is hij afhankelijk van de volwassene die voor hem zorgt (Bowlby, 1982). Meestal zijn dit de ouders, maar het kunnen ook vervangende opvoeders zijn die intensief met het kind omgaan en voor hem zorgen.

Een kind dat steun en troost krijgt van ouders of pleegouders wanneer het bang is, of ongerust of verdrietig, voelt zich begrepen en veilig en geborgen (Juffer, 2017). Kinderen bij wie dit niet gebeurt, ontwikkelen niet het onvoorwaardelijke vertrouwen in de veilige basis. Zij kunnen angst-zonder-oplossing ervaren en leren niet hoe ze met deze spanning om kunnen gaan. Ook kunnen kinderen nalaten om geruststelling te zoeken, omdat ze die vaak niet kregen, terwijl hun stress en ongemak blijven bestaan. Andersom kan het ook zijn dat kinderen die geen goede (veilige) gehechtheidsrelatie hebben kunnen opbouwen, juist heel erg gericht zijn op het krijgen van geruststelling door de opvoeder: ze geven ruim baan aan alle stress en lijken erdoor bepaald te zijn (Juffer, 2017).

Kinderen kunnen zich aan meerdere mensen hechten, aan ouders, grootouders, en dus ook pleegouders (Van den Dries, Juffer, Van IJendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2009).

Als kinderen meerdere gehechtheidsrelaties hebben, bijvoorbeeld met ouders en met

pleegouders, dan zijn dat allemaal unieke relaties, die stuk voor stuk goed of niet goed (veilig of onveilig) kunnen zijn. Het is niet zo dat een kind zijn gehechtheidsrelatie als het ware mee kan nemen naar pleegouders. Omgekeerd geldt hetzelfde: wanneer het kind terug naar huis gaat, kan hij niet de gehechtheidsrelatie met de pleegouders meenemen en overzetten op de relatie met zijn ouders. In een nieuwe situatie zal de relatie opnieuw tot stand gebracht moeten worden, waarbij eerdere ervaringen een rol spelen.

De neiging tot gehechtheid is aangeboren, het kan niet worden uitgesteld of overgeslagen, bijvoorbeeld wanneer een kind maar korte tijd in een pleeggezin verblijft (Juffer, 2017).

Uit onderzoek blijkt dat gehechtheid al na enkele weken ontstaat wanneer de opvoeder op vrijwel dagelijkse basis voor het kind zorgt (Juffer & Van IJzendoorn, 2007).

Vroeger werd wel gedacht dat het beter was om te voorkomen dat het kind zich te veel zou gaan hechten aan pleegouders, zeker wanneer nog niet duidelijk was of het om een langdurige plaatsing zou gaan of niet. Het zou terugplaatsing bemoeilijken of claimend gedrag veroorzaken bij pleegouders wanneer het kind naar huis terug zou gaan.

Inmiddels weten we dat dit een onjuiste gedachte is. Een kind kan niet anders dan zich hechten en hij kan dat alleen maar voluit doen. De beste zorg die een vervangende ouder kan geven is dan ook volledige inzet en 'zorgen voor het kind alsof het een eigen kind is' (Juffer, 2017).

Over loyaliteit en breakdown

Verwant aan het vermogen en de neiging van het kind om zich te hechten, is het begrip loyaliteit. Kinderen hebben rechten en belangen, maar ook verlangens. Het woord 'verlangen' staat dicht bij het Engelse 'to belong'. Kinderen verlangen naar 'thuis zijn' wat in mijn ogen opgesloten zit in het begrip 'to belong'. Thuis zijn is waar je van bent en waar je bij hoort, wat je schraagt in het leven, wat je herkent als 'van mij' en 'van ons'.

Gebaseerd op de contextuele benadering van Boszormenyi-Nagy (2000) wordt wel onderscheid gemaakt tussen existentiële loyaliteit en verworven loyaliteit. Existentiële loyaliteit is een *zijns*-gegeven, heeft te maken met je afstamming, je oorsprong, met waar je vandaan komt en 'van wie je er eentje bent'.

Loyaliteit als basis voor je verbonden weten en als voedingsbodem voor gemis en heimwee. Waar loyaliteit niet erkend wordt, waar trouw wordt geschonden en ontrouw intreedt, wordt verraad ervaren.

Verworven loyaliteit wordt ontwikkeld ten aanzien van bijvoorbeeld pleegouders: op basis van gehechtheid en door de liefdevolle opname in een pleeggezin kunnen kinderen zich loyaal gaan voelen aan hen.

Loyaliteit is een *zijns*-gegeven en *ziels*-verbintenis. Er hangen waarden mee samen als trouw, overgave en onvoorwaardelijkheid. De keerzijde hiervan is dat wanneer loyaliteit geschonden wordt, of niet erkend, of anderszins gekwetst raakt, de emotionele impact op het kind enorm is. Gevoelens van verraad, verscheurdheid, boosheid, in de steek gelaten en een diep verdriet kunnen het gevolg zijn.

Soms lukt het niet om het pleegkind in het pleeggezin te laten blijven. Daar kan een veelheid aan factoren de oorzaak van zijn, maar deze niet-voorzienbare afbreking van de plaatsing, de breakdown, heeft grote gevolgen voor het kind en de andere betrokkenen (pleegouders, pleegbroers en -zussen, ouders, familie). Het betekent opnieuw een breuk, een overplaatsing, ergens anders opnieuw beginnen, en staat haaks op wat kinderen willen en nodig hebben. Een van de belangrijke factoren die kunnen leiden tot een afgebroken plaatsing is een niet goed verlopende samenwerking tussen ouders en pleegouders (Nijssen, Damen, Goessens & Pijnenburg, 2014). Doordat deze samenwerking niet goed verloopt, kan bij het kind een loyaliteitsconflict ontstaan. Het kind voelt zich loyaal aan zijn ouders en kan zich eveneens loyaal voelen aan zijn pleegouders. Wanneer ouders en pleegouders deze dubbele loyaliteit van het kind niet erkennen, of wanneer ze niet in staat zijn om de loyaliteit-aan-de-ander te herkennen of wanneer er (vaak onbedoeld) schade wordt aangericht in deze gevoelens van loyaliteit, dan kan de impact hiervan leiden tot gedragsproblemen die kunnen leiden tot een afgebroken plaatsing.

Kind in pleeggezin zit met chips op de bank voor de tv en zegt: 'Bij ons thuis kregen we nooit chips.' Pleegmoeder zegt: 'Fijn he, dat je dat nu wel hebt'.

Pleegmoeder bedoelt dat helemaal goed, ze had ook kunnen zeggen: 'Geniet ervan'. Toch kan het kind het ervaren als verraad aan zijn ouders dat hij hier met chips op de bank zit.

Vader brengt zijn zoon terug naar het pleeggezin. Pleegvader ontvangt hen en zegt lachend tegen vader: 'Je bent toch niet weer naar de McDonalds geweest hoop ik?'

En ja, daar kwamen ze net vandaan, zoals ze iedere zaterdagochtend doen.

Ouderschap en opvoederschap

Op een ochtend in maart 2008 spreek ik aan de keukentafel met familietherapeut Else-Marie van den Eerenbeemt over opvoederschap en ouderschap en over hechting en loyaliteit, en de contextuele betekenis daarvan voor kinderen. De volgende kwesties kwamen daarbij ter sprake.

- Ex-ouders bestaan niet, hoe onzichtbaar, ver weg, dood of juist heel nabij, lief of gek ze ook zijn.
- Het is van zielsbelang om de trouw en de loyaliteit van kinderen aan hun ouders te erkennen.
- Loyaliteit is een *zijns*-kwaliteit, een existentiële garantie van verbondenheid, van ergens bij horen.

- Loyaliteit van kinderen aan hun ouders is een gegeven, kinderen willen geven, brengen, zonder te verwachten.
- Bij een uithuisplaatsing dient een belangrijk motief te zijn: de betrouwbaarheid van de ouders niet op de proef stellen.
- Ouderschap is levenslang, opvoederschap is levensfase-afhankelijk.

We spraken ook uitgebreid over de methode die Else-Marie veel gebruikt: de loyaliteiten-huishouding met behulp van het geneagram in kaart brengen, als visualisatie van het gesprek over familieloyaliteiten. Om inzicht te krijgen en te kunnen duiden en begrijpen. Else-Marie noemt de pleegzorg een gevoelig onderdeel bij uitstek. Onder het mom van hechting en perspectief kunnen loyaliteiten andersnemen.

Broos ouderschap en de geste van vertrouwen geven

Broos ouderschap onderkennen en ondersteunen. Ouders helpen de ouder te worden die ze hadden willen zijn. Jan Willems schrijft in een artikel in *Jeugd & Co* (Willems, 2018): *Kinderen zijn niet het bezit van ouders, maar mensen met eigen rechten. Zij hebben daarom recht op toegerust en voorbereid ouderschap.*

Op weg naar een wereld waarin kinderen fijn thuis kunnen opgroeien. Aandacht voor preventie vooraf in plaats van kinderbeschermingsmaatregelen achteraf. Ik ben het hier van harte mee eens. Tegelijkertijd wil ik er een dimensie aan toevoegen die mogelijk helpt om niet alles in meetbare, afvinkbare, bewijsbare vormen te duwen. Instrumenten helpen ons om een breder blikveld te creëren en gestructureerd te kijken. Tegelijk dragen ze het risico in zich dat de uitkomst daarmee schijnbaar voorspelbaar wordt, dat er een causaal verband gelegd wordt tussen 'alle risico's in kaart gebracht' en 'er zal nu niet iets ergs gebeuren'.

Eileen Munro, professor Social Policy aan de London School of Economics, formuleerde het tijdens een lezing in Leiden in september 2012 als volgt: *The single most important factor in minimising errors is to admit that you might be wrong.* Er is altijd een kans dat het anders is of anders zal gaan dan je denkt.

De weg naar minder uithuisgeplaatste kinderen, en naar meer harmonie in het leven van een kind wanneer wonen in het pleeggezin echt de beste mogelijkheid is, begint met aan ouders het vertrouwen geven dat ze de ouder kunnen worden die ze wilden zijn. Helemaal, voor een deel of soms in heel kleine zaken. Met hulp, ondersteund door educatieprogramma's, in gedeeld opvoederschap of anderszins. Maar dat het kan...

Lector, adviseur en coach Marcel van Marrewijk parafraseerde op zijn blog heel mooi het idee van Denker des Vaderlands René ten Bos over de kracht van de geste van vertrouwen geven: *Wellicht heeft vertrouwen net zo weinig op met beheersing als leiderschap met sturen. Wanneer een keuze is gebaseerd op vertrouwen, en dus het onvoorwaardelijke, dan laat je een*

zekere uitkomst los. Daar waar de neiging tot controle wordt ingegeven door angst is juist het onvoorwaardelijke een uiting van liefde. Wanneer wantrouwen aan de orde is resteren regels, toezicht en frequente verslaglegging. Vertrouwen impliceert een bepaalde mate van overgave, van loslaten. Er kan slechts sprake zijn van vertrouwen wanneer je voorbij gaat aan gecalculerde uitkomsten en je [impliciet] accepteert dat [er] wat anders kan gebeuren dan wenselijk is (vanmarrewijk.nl).

Gedeeld opvoederschap als transformatie

Ik wil nu het verhaal vertellen van een pleegzorgplaatsing zoals er vele zijn (verkorte versie van *Het verhaal van Belinda*, Goessens, 2017).

Marloes, 23 jaar, alleenstaande moeder van Bram van 2 jaar. Marloes is vaak somber, gebruikt af en toe drugs, drinkt soms, houdt het hoofd nauwelijks boven water. Ze is gek op Bram en zorgt zo goed mogelijk voor hem, maar soms is er geen geld voor eten en ze kan hem weinig regelmaat bieden. Bram is soms driftig en daar weet Marloes niet goed raad mee. In overleg met haar wordt een pleeggezin gezocht waar Bram het naar z'n zin zal hebben, zodat Marloes ruimte krijgt om haar leven op de rit te krijgen.

Er worden pleegouders gevonden en de kennismaking verloopt voorspoedig. Fijne mensen die Marloes warm en begripvol tegemoet treden, van haar van alles willen weten over Brammetje: wat zijn gewoontes zijn, hoe hij eet en slaapt en waar hij graag mee speelt.

Marloes laat Bram achter bij de pleegouders en gaat naar huis waar een zwarte periode in haar leven nog zwarter wordt. Zonder de verantwoordelijkheid voor Bram lukt het haar slechter om haar leven op orde te krijgen, ze verliest haar ritme en regelmaat volledig. Lichtpunten zijn de bezoeken aan Bram in het pleeggezin, maar deze confronteren haar tegelijkertijd pijnlijk met haar eigen verlies en onvermogen.

Het lukt Marloes niet om binnen de termijn waarin het opvoedbesluit over Bram genomen moet worden het vertrouwen van de hulpverleners dat ze het als moeder van Bram zelf kan, terug te winnen. Het contact met de pleegouders is te confronterend voor Marloes en ze ziet Bram steeds minder...

Het verhaal van Marloes en Bram kan ook een andere wending nemen wanneer een ander script gemaakt wordt. Op het moment dat duidelijk is dat een pleeggezin een goede optie is, wordt samen met Marloes een gezin gezocht dat uiteraard goed voor Bram is, maar dat vooral ook goed is voor Marloes. Aan de pleegouders wordt gevraagd om niet alleen voor Bram te zorgen, maar ook om dat zoveel als mogelijk samen met Marloes te doen. Wanneer het lukt om een dergelijke match te maken tussen pleegouders en ouders, dan kan dat alleen maar ten goede komen aan de ontwikkeling van het kind.

De perspectiefbepaling voor het kind komt ook in een ander daglicht te staan: ouder(s) en pleegouders geven samen vorm aan het perspectief voor het kind, de betrokken hulpverleners volgen en ondersteunen dat proces waar mogelijk.

Deze vorm van gedeeld opvoederschap gebeurt al op een enkele plek en kennen we zeker uit de netwerkpleegzorg: opa en oma die voor een kleinkind zorgen en dat tevens, waar mogelijk, samen met hun dochter doen, die ze tegelijk ook ondersteunen in het op orde krijgen van haar leven.

Is het mogelijk om de samenwerking tussen ouders en pleegouders het startpunt te laten zijn voor een hulptraject wanneer een kind in de knel is gekomen, in plaats van deze samenwerking later in het traject proberen vorm te geven wanneer de kaarten al deels geschud zijn? Het is mogelijk omdat het al gebeurt!

Het verhaal van pleegmoeder Jedidja is indrukwekkend. Zij vertelt over haar worsteling met de haat-liefdeverhouding tussen haar en de ouders van haar pleegkinderen. In het begin waren het gescheiden werelden, met op afspraak soms een ontmoeting. De ontreddering van de kinderen voor en na 'papa en mama zien' sneden door haar ziel. Haar oplossing: bijeenbrengen wat niet gescheiden mag worden. Er volgde een intensieve zoektocht naar hoe het opvoederschap te delen en écht een geheel te vormen met papa en mama. Weldadig voor de kinderen, soms hard werken voor de volwassenen.

Jedidja toont een geschilderd rood hart dat een moeder voor haar maakte. De binnenkant bestaat uit scherven. *Mijn kind bij jou laten is hartverscheurend, maar alle scherven worden omlijnd door de liefde voor hem van ons allebei. En dat verzacht.*

Intermezzo: samenwerken met ouders, dat gaat wel heel ver

Binnen Lindenhout, tegenwoordig Entrea Lindenhout, is door Yvonne Aartsen onderzoek gedaan naar de werkzame bestanddelen in de samenwerking tussen ouders en pleegouders, met de bedoeling om een instrumentarium te ontwikkelen waarmee deze samenwerkingsrelatie ondersteund en versterkt kan worden.

In kwalitatieve interviews werden zowel ouders als pleegouders bevraagd.

Een aantal uitkomsten uit dat onderzoek wil ik hier graag delen (Aartsen, 2016).

1. Ouders vinden het in de samenwerking met pleegouders belangrijk door hen erkend te worden in hun rol als ouders. De notie van Herman Baartman over *broos ouderschap* en de gevoelens van schuld en schaamte, van de falende ouder, is hierbij belangrijk. Wanneer de pleegouders hen niet zien als falende ouder, maar als de unieke papa of mama van hun kind, dan werkt dat helend en krachtig.

Dat pleegmoeder ook gewoon zei: 'Jij blijft de moeder. Ik voed jouw kind op, maar jij blijft de moeder'. Daardoor voel ik me serieus genomen en voel ik respect. Hoefde je niet meer zo te vechten voor die rol. Dan kom je uit de strijd'.

Door deze erkenning wordt het voor ouders makkelijker om te verdragen dat hun kind in een pleeggezin woont en daar als het ware toestemming voor te geven. Dat maakt de kans op een loyaliteitsconflict bij het kind kleiner. Die kans wordt verder verkleind wanneer de ouders ook een actieve rol in de opvoeding hebben, er veel contact over en weer is en de ouder gelijkwaardigheid ervaart in de relatie met de pleegouders.

2. Pleegouders benoemen dat zij een kind veiligheid, stabiliteit en rust willen bieden en dat ze hopen dat het kind daardoor gelukkig wordt. Pleegouders die succesvol samenwerken met ouders, hebben bewust gekozen voor echt samenwerken met ouders.

Als je een pleegkind neemt, krijg je er een gezin bij en daar moet je het mee doen. Dat besef moet je wel hebben.

Ook geven pleegouders aan dat zij het belangrijk vinden zich te richten op de opvoeding van het kind, en daarin te willen samenwerken met de ouders, en niet de rol te willen krijgen van hulpverlener van de ouders. In de praktijk wordt ervaren dat dit soms een dunne scheidslijn is, en daarbij is de hulp van de pleeggezinbegeleider belangrijk.

3. De realiteit is dat de samenwerking tussen ouders en pleegouders niet altijd makkelijk en soms vrijwel onmogelijk is.

Weet je, het is niet alleen de zorg voor het kind. Als zij er alleen zou zijn en ik zou verder nergens mee te maken hebben, prima, niks aan de hand.

Erkenning over en weer van elkaars positie en rol en vooral van de betekenis die ieder heeft in het leven van het kind, helpt om tot samenwerking te komen.

Wat helpt ons verder?

In mijn verhaal heb ik de lijn willen schetsen waarlangs we een volgende stap kunnen zetten op weg naar doen wat goed is voor het geluk van kinderen, vandaag in het bijzonder voor kinderen die ouders én pleegouders hebben.

Op die lijn zijn we de kinderrechten tegengekomen waarmee kinderen en hun ouders rechtens verbonden zijn, evenals de overheid in faciliterende zin, als ook de kwaliteitsdimensies uit de Q4C. We hebben het pad gevolgd van overgenomen opvoederschap via gedelegeerd opvoederschap op weg naar gedeeld opvoederschap. Vanuit de kennis die we hebben over gehechtheid, en de inzichten die er zijn over loyaliteit, weten we nu dat gedeeld opvoederschap voor kinderen heel belangrijk is. We hebben verkend wat de betekenis kan zijn om het broze ouderschap tegemoet te treden met de geste van vertrouwen geven, en dat er daarmee nieuwe ruimte kan ontstaan, waardoor mogelijkheden kunnen ontkiemen.

In deze Mulock Houwer-lezing in de prachtige omgeving van het Kinderrechtenhuis, in gezelschap van jullie allen, collega's, ouders, pleegouders, mijn moeder en leden van de familie Mulock Houwer, heb ik jullie mee willen nemen in een verhaal van hoop en liefde.

Ik geloof dat het mogelijk is om de wereld van kinderen heel te houden of weer heel te maken, het hartverscheurende voorbij te gaan. Van harte sluit ik dan ook af met een aantal aanbevelingen.

1. Zet in op gedeeld opvoederschap.

Vanuit de notie dat onze inzet misschien wel het meest gericht zou moeten zijn op ondersteuning van ouders, om hen te helpen de ouder te worden die ze hadden willen zijn. Laten we programma's ontwikkelen die dit mogelijk maken, of interventies verstevigen of oppoetsen die hier al op gericht zijn. We kunnen daarbij leren van andere programma's waarbij ouders groepsgewijs samenwerken aan opvoedkracht en elkaar feedback geven. Juist dit leren van elkaar en het delen van ervaringsdeskundigheid blijkt een krachtig middel te zijn.

2. Maak gebruik van de kracht van pleegouders om gedeeld opvoederschap vorm en inhoud te geven. In de ene situatie zal dat meer mogelijk zijn dan in de andere situatie en dat is prima! Wanneer we erop inzetten ouders het vertrouwen te geven dat ze er mogen zijn voor hun kind en een wezenlijk onderdeel uitmaken van de opvoeding, dan kan dat ook in op het oog heel kleine zaken zitten. Evenzeer zullen we pleegouders het vertrouwen moeten geven dat zij in staat zijn om de wereld van het kind heel te houden, met vallen en opstaan en soms dwars door alle emoties heen.

3. Ervaar de kracht die uitgaat van de geste van het vertrouwen geven. Er ontstaat ruimte en een ander perspectief. Doe dit vanuit de wetenschap dat er geen zekere uitkomst is, en dat het geven van vertrouwen niet causaal leidt tot het geluk van kinderen. Het betekent wel dat er een kans ontstaat, een plausibiliteit, 'stel je voor...' En wat kunnen wij als professionals, beleidsmakers, bestuurders doen om die kans zo groot mogelijk te laten zijn? Hoe kunnen wij op onze beurt vertrouwen geven, ruimte maken en goede omstandigheden creëren om echt te transformeren?
4. Laten we nieuwe taal maken en met nieuwe begrippen gaan werken! Hanteer bijvoorbeeld een 'opvoedbelofte' in de plaats van het Opvoedbesluit. Organiseer een krachtige bevestiging van de gezamenlijke inzet om een kind heen, waarbij het gaat om een belofte, om toewijding en diep commitment: Wij maken ons verantwoordelijk voor de opvoeding van dit kind, van ons kind. Dat beloven wij!
5. Laten we verhalen verzamelen over hoe dit werkt, over de successen die er zijn, en over de stenige paden die bewandeld worden. Het lukt niet altijd en niet overal goed en dat mag ook gezegd worden.
En al lukt het maar in een deel van de pleegzorgplaatsingen om op deze manier de wereld van het kind heel te houden, het ongedeelde kind gekoesterd in gedeeld opvoederschap, dan is er een wereld gewonnen!

Ik dank het Nederlands Jeugdinstuut, Defence for Children en Pro Juventute voor de kans en de eer om hier vandaag te mogen spreken. Mijn caleidoscoop aan reflecties op de transformatie van de pleegzorg is alleen maar kleurrijker geworden door de inspiratie en inzichten van velen.

Ik bedank John Goessens, Yvonne Aartsen, Renda Hobrink, Beatrice, Jedidja, en Nita, Ans van de Maat, Peter van der Loo en de pleegkinderen en pleegouders van Entrea Lindenhout in het bijzonder.

Referenties

- Aartsen, Y. (2016). *Samenwerking tussen ouders en pleegouders: dat gaat wel heel ver*. Arnhem: Stichting Lindenhout.
- Baartman, H. (2010). Werken met angst. *Ouderschapskennis*, 13, 125-141.
- Baat, M. de , Bergh, P. van den & Lange, M. de (2017). *Richtlijn Pleegzorg voor Jeugdhulp en Jeugdbescherming*. 3e herz. dr. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Beek, F. van & Rutjes, L. (Red.) (2009). *Kwaliteitsstandaarden Jeugdzorg Q4: wat kinderen en jongeren belangrijk vinden als ze niet thuis wonen*. Houten: Bohn, Stafleu & Van Loghum.
- Boswell, J. (1988). *The Kindness of Strangers: The Abandonment of Children in Western Europe from Late Antiquity to the Renaissance*. Londen: Vintage Books.
- Bos, R. ten (2011). *Stilte, geste, stem*. Amsterdam: Boom.
- Boszormenyi-Nagy, I. (2000). *Grondbeginselen van de contextuele benadering*. Haarlem: De Toorts.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: retrospect and prospect. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664-678.
- Cortenraad, J. (2011). *Prima Pleegzorg: op volle kracht vooruit: innovatieplan voor de pleegzorg in Limburg*. Z.pl.: Bureau Topic.
- Crombrugge, H. van, Vandenhole, W. & Willems, J. (Red.) (2007). *Gedeelde pedagogische verantwoordelijkheid, de opvoedingsbelofte in het licht van de rechten van de mens en de rechten van het kind*. Brussel: Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen & het Vlaams Instituut voor het Welzijn van Kinderen en Gezinnen.
- Damen, H. et al. (2010). *Integrale pleegzorg in Gelderland: meer indien nodig, minder als het kan: het IGP-model*. Nijmegen: Praktikon.
- Dries, L. van der, Juffer, F., IJzendoorn, M.H. van & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2009). Fostering security? A meta-analysis of attachment in adopted children. *Children and Youth Services Review*, 31(3), 410-421.
- Goessens, J. (2017). Perspectiefbepaling: wie bepaalt eigenlijk? In J. Vanderfaeillie & F. van Holen, *Bijdragen van wetenschappelijk onderzoek aan de Vlaamse pleegzorgpraktijk*. Brussel: VUBPRESS/ASP.
- Juffer, F. (2017). Perspectiefbepaling in pleegzorg: voorrang voor gehechtheid. In J. Vanderfaeillie & F. van Holen (Red.). *Bijdragen van wetenschappelijk onderzoek aan de Vlaamse pleegzorgpraktijk*. Brussel: VUBPRESS/ASP.

- Juffer, F. (2010). *Beslissingen over kinderen in problematische opvoedingssituaties*. Den Haag: Raad voor de Rechtspraak.
- Juffer, F. & IJzendoorn, M.H. van (2007). Adoptees do not lack self-esteem: a meta-analysis of studies on self-esteem of transracial, international, and domestic adoptees. *Psychology Bulletin*, 133(6), 1067-1083.
- Kalverboer, M. & Zijlstra, E. (2006). *Het belang van het kind in het Nederlands recht: voorwaarden voor ontwikkeling vanuit een pedagogisch perspectief*. Amsterdam: SWP.
- Lieshout, M. van (2011). *Rebel with a cause: Daan Mulock Houwer (1903-1985), vernieuwer van de jeugdzorg*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Ministerie van Justitie & ministerie van WVC (1983). *Pleegzorg in Perspectief*. Interdepartementale beleidsnota over pleegzorg in het kader van de jeugdhulpverlening. Den Haag: Ministerie van Justitie & ministerie van WVC.
- Ministerie van VWS & ministerie van V&J, i.sm. Jeugdzorg Nederland (JN), de Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen (NVP), het Nederlands Jeugdinstituut (Nji) & de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) (2017). *Actieplan Pleegzorg*. Den Haag.
- Nijssen, M., Damen, H., Goessens, J. & Pijnenburg, H. (2014). *Voorkomen van Breakdown in de Gelderse Pleegzorg: opbrengsten van praktijkgestuurd onderzoek naar het voorkomen van ongewenste afbraak van pleegzorgplaatsingen*. Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.
- Pleegzorg Nederland (2018). *Factsheet Pleegzorg 2017*. Utrecht: Pleegzorg Nederland.
- Willems, J.C.M. (2018). Check hechting voor je ingrijpt: ingekorte versie van de lezing op het Congres 'Huiselijk geweld: signaleren, multidisciplinair aanpakken en samenwerken' op 6 juni 2018 in Ede. *Jeugd & Co* (12)4.
- Willems, J.C.M. (2004). Als de rechten van het kind de dienst zouden uitmaken...: de pedagogische opdracht van ouders, school, beroepsgroepen, burgers en overheid in het perspectief van internationale mensenrechten. In H. Baartman, D. Graas, R. de Groot & Tj. Zandberg (Red.), *Wie maakt de dienst uit? Macht en onmacht in opvoeding en hulpverlening; Lezingen over situaties en relaties in de hulpverlening rond het jubileumcongres ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Vereniging voor Ortho-agogische Activiteiten O & A*. Utrecht: Agiel, 41-60.
- Willems, J.C.M. (2003). *A world fit for children: van liefdadigheid naar gedeelde verantwoordelijkheid*. Oratie bij zijn intrede als bijzonder hoogleraar Rechten van het Kind aan de VU Amsterdam op 24 april 2003. Amsterdam: SWP.

Defence for Children

Defence for Children is een internationaal opererende organisatie die opkomt voor de rechten van kinderen. Defence for Children bevordert kinderrechten in Nederland en daarbuiten op basis van het VN-Kinderrechtenverdrag. Daadwerkelijke versterking van kinderrechten kan volgens Defence for Children alleen gerealiseerd worden als de rechten van kinderen vastgelegd zijn in wet- en regelgeving en er continu toezicht plaatsvindt op de naleving ervan. Defence for Children gebruikt het VN-Kinderrechtenverdrag en alle daaruit voortvloeiende jurisprudentie en andere internationale verdragen als uitgangspunt om kinderrechten geïmplementeerd te krijgen en de naleving te monitoren.

Contact: Hooglandse Kerkgracht 17, 2312 HS Leiden
T 071-516 09 80
www.defenceforchildren.nl

Het Nederlands Jeugdinstituut

Het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) is een kenniscentrum dat actuele kennis over jeugd, vakmanschap en de organisatie van het jeugdveld verzamelt, verrijkt, duidt en deelt. We sluiten aan bij actuele ontwikkelingen in het jeugdveld en rusten professionals, organisaties en beleidsmakers daarop toe. We doen dat in dialoog met alle betrokkenen en tonen daarin onze onafhankelijkheid én betrokkenheid. De door ons verzamelde en gevalideerde kennis delen wij actief met professionals, bestuurders, beleidsmakers, jongeren en opvoeders. Hiernaast biedt het NJi ook ondersteuning bij de toepassing ervan. Zo dragen we bij aan een veiliger, gezonder en kansrijker leven van kinderen, jongeren en hun opvoeders.

Contact: Catharijnesingel 47, 3501 DE Utrecht
T 030-230 66 44
E infojeugd@nji.nl
www.nji.nl

Canon Zorg voor de Jeugd

De Canon Zorg voor de Jeugd maakt deel uit van een digitaal wikipendium dat op internet de geschiedenis van de brede sociale sector ontsluit (zie: www.canonsociaalwerk.eu). De Canon Zorg voor de Jeugd neemt de lezer mee langs hoogtepunten, dieptepunten en bijzonderheden van de moderne geschiedenis van het opvoeden, onderwijzen en opgroeien. Aan de hand van vensters wordt zicht geboden op de historische achtergronden van de zorg voor jeugdigen.

Contact: www.canonjeugdzorg.nl

In de Mulock Houwer-lezing van 2018 breekt Annet van Zon een lans voor het gedeeld opvoederschap als paradigma in de pleegzorg. Onder welke condities kan gedeeld opvoederschap mogelijk worden? Is het haalbaar of een illusie? En wiens belang wordt er gediend?

Van Zon voelt zich betrokken bij kinderen die in 'minder stevige nestjes' zijn geboren, en zet zich met liefde en lef in om ook voor hen een toekomstperspectief te realiseren. Wanneer thuis opgroeien om welke reden dan ook onmogelijk is, kunnen pleegouders een uitkomst bieden. Dat doen zij bij voorkeur in een omgeving die zo veel mogelijk aansluit op de thuisomgeving van het kind, en zoveel mogelijk samen met de ouders. Door gedeeld opvoederschap kan de wereld van pleegkinderen heel gehouden worden. En wanneer dat lukt, is er een wereld gewonnen.

Meer aandacht voor het werk en de betekenis van pioniers, vernieuwers en invloedrijke denkers en doeners uit de geschiedenis van de jeugdzorg. Dat is de reden waarom het Nederlands Jeugdinstituut samen met Defence for Children en met ondersteuning van Pro Juventute en de Canon Zorg voor Jeugd sinds 2011 de Mulock Houwer-lezing organiseert.

Daan Mulock Houwer (1903-1985) is een markant figuur uit de geschiedenis van de jeugdzorg. Opgegroeid in tehuizen zou hij op latere leeftijd een fervent pleitbezorger worden van een modernisering in de jeugdzorg en de jeugdbescherming, waarbij het kind het uitgangspunt moest zijn.

De initiatiefnemers van de Mulock Houwer-lezing willen dat het werk en de betekenis van pioniers, vernieuwers en invloedrijke denkers en doeners uit de geschiedenis van de zorg voor de jeugd meer aandacht krijgen in de huidige zorg voor de jeugd en kindbescherming. De naam van de lezing verwijst naar de invloedrijke doener en denker Daniël Quirijn Robert Mulock Houwer (1903-1985), die in de geschiedenis van de kindbescherming en de zorg voor de jeugd een grote rol speelde en veel aandacht had voor het kind en zijn sociale omgeving. Wie zich verdiept in het gedachtegoed van Daan Mulock Houwer zal verrast zijn door de actuele betekenis van zijn werk.

